

U suterenskim prostorijama nalazi se lapidarij s najznačajnijim epigrafskim spomenicima iz Ohrida i okolice. U većem dijelu kuće obitelji Robevci, smješten je – kako se pokazalo potrebnim – arheološki postav s ekskluzivnim materijalima iz materijalne kulture orhidske i stručke regije.

Arheološko bogatstvo obuhvaća sljedeća razdoblja: neolit – 6000–3000 g. pr. n. e., željezno doba – VII–IV. stoljeće pr. n. e., helenističko razdoblje – III–II. stoljeće pr. n. e., rimsko razdoblje, kasnu antiku, rani srednji vijek.

Najznačajniji i najtipičniji dio ovog arheološkog fonda dozvoljava da se nasluti materijalna i duhovna kultura epoha kroz koje je prolazio Ohrid i ova regija.

Primljeno: 12. 10. 1990.

Prijevod s makedonskog jezika:
Magdalena Apostolova-Maršavelski

¹ Ozvučenje je izvela firma ETAS iz Splita, protupožarnu instalaciju Tehno-Zavod iz Zagreba, a sigurnosni sistem postavio je naknadno EMO iz Ohrida.

SUMMARY

New museums and museum displays in Macedonia

Kliment Korobar

A large network of museums was created in Macedonia, a republic with a rich history and cultural heritage. There are 60 museums, galleries and collections, 11 of which are complex museums, 8 specialized ones etc. Nevertheless the majority does not dispose of the elementary working conditions, and until 1980 only 6.2% of the museum material was exhibited in permanent displays. Since 1980 great efforts have been made to improve the museum displays throughout Macedonia. The building of the Museum of Macedonia in Skopje began in 1970 and was completed in 1976. The permanent display of the museum extends over 6000 square meters showing exhibits from prehistory to the present time. The archaeological display is set up on 1100 square meters, and the material is displayed in three types of showcases. Several years of field work brought new material to the ethnological holdings so that the third stage could begin, i. e. the installation of the ethnographic display with an exhibition of national costumes and customs. The completion of this display is planned during 1991/92.

A Gallery of Icons was established in Ohrid, with a holding of 61 icons originating from the 11th to the 19th century. The permanent museum display of Literacy among the Slavs opened in 1985 within the complex of St Clement's church. In 1988 the Urania House from the second half of the 19th century was opened, as well as the 19th century house of the Robevci family after a reconstruction that took 20 years to complete. Works of the Ohrid wood-carving school and an archaeological display with a stone collection are now there on exhibition.

NA TRAGU MUZEOLŠKE TRADICIJE U PREZENTIRANJU ZBIRKI MUZEJA I GALERIJA U SARAJEVU

Branka Šulc
Muzejski dokumentacioni centar,
Zagreb

d samog početka muzejskog djelovanja u Sarajevu tijekom 19. st., posvećena je pozornost muzeološkoj i obrazovnoj djelatnosti te napose znanstveno istraživačkom radu na području BiH, koja je kontinuirano nastavljena do danas.

Međutim, unatoč snažnoj i za razvoj muzejske djelatnosti u BiH jakoj muzejskoj osviještenosti, posljednjih je godina u sarajevskim muzejima i galerijama malo učinjeno na reprogramiranju stalnih postava ili otvaranju novih muzeja. »Renesansa muzeja« tako zahvaća samo djelomično – i to prigodno, u povodu 100. godišnjice postojanja Zemaljskog muzeja BiH realizaciju druge faze njegova stalnog postava 1988., otvaranje Muzeja XIV ZOI 1989. i minimalnu adaptaciju prostora i postava u ostalih pet sarajevskih muzeja, i njihovih područnih zbirki, a sve u povodu Zimske olimpijade.

Doprinos sporta kulturi i ovdje je bio kratka daha, s djelomično riješenim urgentnijim muzejskim revitaliziranjima bez očekivanog nastavka razvoja kulturne politike u smjeru dovršenja cjelovite reprogramacije sarajevskih muzeja.

Od prve ideje o osnivanju muzeja u Bosni iz 1850. godine, objavljene u časopisu »Bosanski prijatelj«, pisca i publicista Ivana Franje Jukića, koji je vlastitom zbirkom težio utemeljenju »Bosanskog muzeja« do osnivanja Zemaljskog muzeja BiH 1888. godine obavljene su opsežne pripreme za osnivanje nacionalnog muzeja. Godine 1884. osniva se Muzejsko društvo kojem je zadatak »da izvrši sve pripreme za osnivanje muzeja u koji će primati sve što ima arheološki, kulturno-historički, umjetnički i obrtnički značajno i po zemlji svojstveno«. Zemaljska vlada u 1885. godini dobiva i Statut Muzejskog društva, koje ima 500 članova i posjeduje znatan broj darovanih predmeta za budući muzej. Prvi sekretar Društva »umjetnički arheolog« dr. Ćiro Truhelka iz Zagreba nastavlja rješavanje stručne obrade muzejske građe, kao i očuvanje i dalje prikupljanje predmeta.

Samostalnom državnom ustanovom Zemaljski muzej postaje po odluci Zemaljske vlade 1888. godine. Djelujući pod snažnim utjecajem razvoja znanosti i kulture u Evropi u 19. st. Muzej razvija intenzivnu znanstvenoistraživačku djelatnost, i to napose u području arheologije i prirodnih znanosti. Obrada, valorizacija građe, istraživanje na terenu i sređivanje depoa uz prezentaciju građe na principima muzeologije Beča i Budimpešte s osnovnim oznakama na reprezentativnosti, brojnosti i atraktivnosti vodilo je prezentaciji na razini sistematske zbirke s izraženom edukativnom funkcijom.

S novom zgradom za muzejsku namjenu (1908. – 1913.) po idejnom projektu Karla Paržika (1857. – 1942.), koji je uz J. Vancaša najistaknutiji

i najplodniji arhitekt austrougarskog perioda u BiH, sagrađen je kompleks zgrada paviljonskog tipa, prestižan projekt koji je angažirao golem graditeljski i financijski potencijal. U izvedbi toga projekta sudjelovao je i arhitekt L. Huber, te Odbor za izgradnju Muzeja s Ministarstvom financija, četiri kustosa, intendant Muzeja i članovi direktori Prirodnjačkoga dvorskog muzeja u Beču i Ugarskoga narodnog muzeja u Budimpešti.

Karlo Paržik je »na svojim brojnim iskustvima i bogatom znanju izveo svoje najuspjelije ostvarenje u cjelokupnoj arhitekturi austrougarskog razdoblja u Sarajevu«. Prema Paržiku »projekt izgradnje ne znači prema tome, strogo uzevši gotovu cjelinu, nego arhitektonski skelet jedne sada onemogućene arhitektonske ideje. S toga stanovišta imao bi se projekt i prosuditi«. Autoru je poradi nedostatka financijskih sredstava bilo onemogućeno da izvede nešto osebujniji projekt te stoga i ova njegova opaska. No bez sumnje u malobrojnom nizu namjenski građenih objekata za muzeje u Jugoslaviji ovaj Zemaljskog muzeja i danas se ubraja u najfunkcionalnija i najreprezentativnija zdanja, visoke urbane kvalitete primjerene namjeni.

Zemaljski muzej BiH, koji je danas nosilac znanstvenoistraživačkog rada u području arheologije i etnologije u Republici, u segmentu biološke tematike kao i nekomercijalnih geoloških istraživanja, i na koncepcijama stalnih postavki težio je od osnutka do danas primjeni najsuvremenijih muzeoloških metoda, koncepcijskom ujednačenom stalnom postavu i kompleksnom, tematskom pristupu prezentaciji. Redovite manje povremene intervencije u stalnom postavu s uvođenjem novih nalaza, ilustrativnog materijala, legendi, rekonstrukcija pokadšto i likovnog osvježnja i sl., imale su za cilj biti prije svega, pokazateljem novih istraživačkih dostignuća, ali i ukazati na moguća sintetiziranja znanja.

Izložba *Bosna i Hercegovina u srednjem vijeku*, Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, Sarajevo; Fotodokumentacija Zemaljskog muzeja BiH

Izložba *Bosna i Hercegovina u antičko doba*, Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine; Fotodokumentacija Zemaljskog muzeja BiH

U izvedbi stalnog postava *BiH u srednjem vijeku*, otvorenog 1978. godine, autora ing. arh. Z. Vekića i M. Antonića i muzeološke dionice N. Miletića i dr. P. Antonića, korišten je princip kompleksnoga tematskog pristupa (rani srednji vijek) i kronološkog izlaganja (razvijeni i kasni srednji vijek), te tematskog pristupa od ekonomike do oružja, umjetnosti i pismenosti sa zasebnim tematskim cjelinama srednjovjekovnoga graditeljstva. Isti je princip dosljedno proveden i u novim postavima toga muzeja realiziranim kasnijih godina. Bogata primjena ilustrativnog materijala, fotografija, karata, crteža i napose rekonstrukcija, upotrebom transparentnih materijala za aranžiranje predmeta, preglednih i ujednačenih legendi – kroz cijeli novi postav arheologije, izvedbe novih vitrina, arhitektonski usklađenih sa starima iz 1912/13. godine, s konstrukcijom koja štiti od fizičkog uništenja i krađe izložaka, dobar su primjer skladna korištenja staroga i novoga. Stare vitrine, projektirane za Zemaljski muzej, i same muzejskim izložkom, ipak su i danas višestruko funkcionalne, i ne samo poradi nedostatnih sredstava, te su zadržane u novom dijelu postava Muzeja. Jednako tako bitna je inovacija način rješenja rasvjete. Uz lokalno osvjetljenje uvedeno je tako i osvjetljenje vitrina kao i usmjereno osvjetljenje kamenih, slobodno izloženih eksponata.

Stilska ujednačenost i vizualni identitet stalnog postava srednjovjekovne arheologije primjenjuje se i na postave *BiH u prehistorijsko i rimsko doba*, otvorene 1988. godine u povodu proslave 100. obljetnice Zemaljskog muzeja BiH. Angažiran je ponovo isti arhitekt Ž. Vekić, dok su autori muzeološke koncepcije za prehistoriju prof. dr. B. Čović, mr. B. Marijan, Z. Kujundžić i mr. B. Marjanović. Obilje novog materijala kao i nova muzeološka koncepcija – kronološki princip izlaganja uz paralelnu obradu tematskih cjelina poput naselja i stambenih objekata, ekonomike, umjetnosti i religije i dr. u obliku sintetiziranih rezultata višegodišnjih istraživanja svakog od navedenih aspekata – uz bogat

Izložba *Bosna i Hercegovina u praistorijsko doba*, Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, Sarajevo;
Fotodokumentacija Zemaljskog muzeja BiH

ilustrativni materijal, koji je u direktnoj vezi s autentičnim arheološkim materijalom, novi je način izlaganja arheološke građe u nas uopće. Uvodi se i neprekinuta hodna linija koja prati kronološki princip izlaganja, a također se koriste stare i novoprojektirane vitrine, i jednaki transparentni materijali kao i za izložbu BiH u srednjem vijeku. Za izložbu, novi postav *BiH u rimsko doba* istog arhitekta kao i za prethodnu i muzeološke koncepcije autora dr. V. Paškvalina i B. Marjanovića, također se materijal prezentira po tematskim cjelinama, s naglascima na specifičnostima pojedinih etapa rimske dominacije te završetka toga razdoblja u kulturnoj povijesti današnje BiH. Potpuno je napušten princip lapidarskog izlaganja kamenih spomenika, koji se postavljaju u kontekstu onih tema kojima po karakteru i pripadaju.

Kameni spomenici, građevni materijal, mozaici i sl. izlažu se sada zajedno s drugim vrstama izložaka, nakita, oružja, alata i dr., čime se postiže i razina cjelovitog prezentiranja različitih aspekata rimske provincijalne skulpture. Kao i u prethodne dvije izložbe pridodana je opsežna informacija autentičnoj građi putem karata, nacрта, fotografija, planova te rekonstrukcija pojedinih arhitektonskih ostataka (u smislu objašnjenja njihova funkcionalnog dijela).

Izvedene su i posve nove vitrine stilski usklađene s arhitektonskim okvirom, i s unutarnjim osvjetljenjem te rasvjetom i slobodno izloženih kamenih spomenika. Na platou ispred zgrade Muzeja izloženi su stećci i rimski kameni spomenici, postavljeni 1983/84. godine, što je i značajan prilog oplemenjivanju prostora – ambijentalne cjeline Muzeja.

Unutar prirodnjačkog odjela Muzeja također je realizirano nekoliko novih stalnih postava u prigodi 100. obljetnice Muzeja, uz kontinuirano dopunjavanje i izmjenu postava i izvan toga datuma. Među novim postavima ističu će izložbe *Živi svijet BiH*, kompleksnoga karaktera, *Kopitari i papkari svijeta* te *Svijet geološke prošlosti*, kao i postav jedinstven u nas *Šume BiH*, autora Č. Šilića, kojim se prikazuje trideset najčešćih šumskih zajednica uz pomoć fotografija velikog formata i prikaz velikog broja karakterističnih biljnih vrsta svake od prikazanih zajednica. Također je obavljena temeljita sanacija botaničkog vrta unutar Muzeja i postavljena izložba kamenjara za uzgoj endemične flore. Muzeološka koncepcija na kojoj je surađivala stručna ekipa prirodnjačkog odjela odraz je već navedene cjelovite koncepcije Muzeja, ujednačene kvalitete i linije prezentacije, što je i odraz dobro vođene i muzejske politike unutar Muzeja, angažiranja stručnjaka svih profila, i napose nastojanja da se i minimalnim financijskim sredstvima realizira stalni postav dugoročnijega karaktera.

Tako unatoč stalnim postavima starijeg datuma i ovih novijeg datuma uvijek postoji kontinuitet u muzeološkom načinu prezentacije od legendi do rasvjete, sklada staroga i novoga. Dobar primjer takva sklada je i postav *Život i kultura seoskog stanovništva u BiH* iz 1974. godine, gdje se idejna muzeološka koncepcija zasniva na etničko-regionalnim osnovama i sa svim elementima vezanim uz tradicionalni život naroda u BiH (poljoprivreda, oruđe, tkalačke sprave, prometna sredstva, pokućstvo, nošnje i dr.). I danas ta izložba odgovara cjelovitoj muzeološkoj koncepciji Muzeja i uz manje preinake i dopune te usklađenja očekuje se da taj projekt arh. Emila Vičića iz Zagreba i stručnjaka iz Muzeja dosegne nove stalne postave Muzeja.

Dobrom organizacijom uvođenja sigurnosnih uređaja u sve prostore Muzeja u toku 1990/91. godine, riješenim sistemom osiguranja vitrina, preglednim ulaznim holom s maketom Muzeja i postava, dobro organiziranoj informativnoj službi ovdje se punom pažnjom obnavljaju i prateće funkcije Muzeja.

Postojeće radionice za konzervatorsko-restauratorske zahvate za sve vrste predmeta, foto-laboratorij, novi video-kabinet i informatički centar, uza dobru stručnu ekipiranost svjedoče o ustrajnosti muzeja na nastavku očuvanja tradicije Muzeja nacionalnoga karaktera, znanstvenoistraživačkog centra a isto tako i potencijala.

Kronologija rada Muzeja, pa tako i muzeološkog programiranja od osnutka Muzeja do 1988. godine temeljito je prezentirana i u Spomenici stogodišnjice rada Zemaljskog muzeja BiH, uza brojna druga izdanja istoga Muzeja.

Uza citirani Muzej XIV ZOI-a, o čijem je novom postavu već bilo riječi¹, samo je Muzej grada Sarajeva unutar svojih područnih zbirki radio na djelomičnim izmjenama i rekonstrukcijama svojih postava. U 1987. godini je tako rekonstruirana Svrzina kuća, koja prikazuje muslimansko-feudalnu stambenu arhitekturu s orijentalnim interijerom, te Despića kuća s novim stalnim postavom, iste godine, koja inventarom prikazuje stambenu kulturu srpskoga građanskog društva. Muzej grada, s bogatim zbirkama kojima predočuje kulturnu povijest grada od najstarijih vremena do danas, smješten u neadekvatnim prostorima, zahtijeva ubrzano rješavanje problema kako novoga prostora tako i

Izložba *Šume Bosne i Hercegovine*, Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, Sarajevo; Fotodokumentacija Zemaljskog muzeja BiH

planirane muzeološke obnove. Osnovan 1949. godine, Muzej grada je bogatom izlagačkom i izdavačkom politikom uspio prezentirati, uza postojeći postav, cjelovitije i povijest Sarajeva i razviti mrežu značajnih područnih muzejskih postava.

Umjetnička galerija BiH, osnovana 1946. godine, s danas bogatom zbirkom bosansko-hercegovačkih i jugoslavenskih autora, zbirke stranih slikara koji su radili u BiH u vrijeme austrougarske okupacije i dr., stiješnjena u neadekvatnim prostorima, ali sa zavidnom izložbenom djelatnošću, također je mjesto nužno potrebnih novih muzeoloških zahvata.

Nova koncepcijska određenja u stalnom postavu Muzeja revolucije BiH, osnovanom 1945. godine, sigurno će pridonijeti i osvježanju stalnog postava i nove orijentacije u istraživanju i radu toga muzeja. Cjelovita slika stanja muzeja i galerija u Sarajevu, ipak, unatoč zamašnim projektima Zemaljskoga muzeja BiH, ne govori u prilog vidljivijem napretku muzeološkoga rada na stalnim muzejskim postavama, uvjetovano ne poradi inertnosti muzejske struke, već dosadašnjega minimalnog podržavanja takvih programa na nivou financiranja. Može se očekivati da se sarajevski muzeji i galerije te brojne značajne muzejske zbirke u narednom razdoblju prezentiraju kao prava mjesta kulture i tradicije.

Primljeno: 9. 4. 1991.

BILJEŠKE:

¹ Nina Pirnat-Spahić, Novi stalni postav Muzeja XIV ZOI u Sarajevu, *Informatica Museologica MDC*, Zagreb, n. 3.–4., 1988, pp. 44.–46.

LITERATURA:

1. Lina A. Horvat, Prilozi poviestnom razvoju čuvanja umjetničkih i kulturno-poviestnih spomenika u Hrvatskoj, *Časopis za hrvatsku poviest*, n. 1.–2., Zagreb, 1943., sv. 1.–2., pp. 100.–126.
2. Četrdeset godina Muzeja grada Sarajeva, Iz zbirki Muzeja, Muzej grada Sarajeva, Sarajevo, 1989.
3. Muzeji Jugoslavije, Beograd, 1962., izd. Savez muzejskih društava Jugoslavije
4. Spomenica stogodišnjice rada Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine 1888.–1988., Zemaljski muzej BiH, Sarajevo, 1988., pp. 1.–511.

Izložba *Beskičmenjaci*, Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, Sarajevo; Fotodokumentacija Zemaljskog muzeja BiH

SUMMARY

Tracing the museological tradition in presenting collections of the museums and galleries in Sarajevo

Branka Šulc

After extended preparations had been done the Regional Museum of Bosnia and Herzegovina in Sarajevo opened in 1888. Following the design of Karl Pražik, a foremost architect of the Austro-Hungarian period in Bosnia, a complex of buildings was built between 1908 and 1913. They were built in the shape of pavillions and designed for the museum, coming to be evaluated as some of the most functional and representative buildings in this country. The Museum developed research work in archaeology, ethnology and science, aiming at the application of the most recent museological methods available.

The permanent display *Bosnia and Herzegovina in the Middle Ages* opened in 1978, designed on the principle of a complex thematic approach. The stylistic harmony and the visual identity of this display continued with the later displays of *Bosnia and Herzegovina in Prehistoric and Roman Times*, put up in 1988. The innovation in the presentation is the chronological approach to the presentation alongside the interpretation of thematic units such as towns and villages, economy, art and religion, etc. The principle of lapidarium presentation was abandoned and the stone exhibits were placed into the context of the theme. Within the science department several new permanent displays were realized, such as *The Living World of Bosnia and Herzegovina*, *Forests of Bosnia and Herzegovina* and others. The botanical department within the museum complex was also reconstructed. In spite of the permanent displays of an older date as well as the newer ones, there is always a continuity in the museological manner of theme presentation, beginning with the legends and the lighting to the harmony of old and new showcases. New security installations were introduced in 1990/91. The information service of the museum is effectively organized.

The new display in Sarajevo was installed by the Museum of the 14th Winter Olympics, and the City Museum of Sarajevo renovated the displays in Svrcina House (1987) and Despića House (1987). Other museum in Sarajevo are also mentioned as well as galleries which needed expansion of space and arrangement of new displays. Due to insufficient financial aid Sarajevo does not show an obvious improvement in museological activities.

UMJETNIČKA GALERIJA ENVERA KRUPIĆA – BIHAĆ

Nijazija Maslak
Regionalni muzej Pounja
Bihać

Regionalni muzej Pounja u Bihaću potakao je osnivanje Umjetničke galerije Envera Krupića¹. Podržali su ga opštinski i republički organi. Na taj način Enver Krupić, istaknuti bosansko-hercegovački i jugoslavenski slikar, dobit će svoju galeriju, u kojoj će biti skupljeni i izloženi njegovi najbolji radovi.

Galerija bi djelovala u sastavu Regionalnog muzeja Pounja u Bihaću, koji bi bio i nosilac investicije. SIZ kulture BiH već je prebacio pola miliona dinara, a sam Enver Krupić najavljuje učešće u troškovima gradnje sa 250.000 njemačkih maraka. Osim toga, Krupić galeriji poklanja 20 slika (ulja na platnu) većeg i srednjeg formata i 20 akvarela većeg formata s temom Une. Osim vlastitih umjetničkih djela slikar bi poklonio komadni stilski namještaj od plemenitog drveta, originalni duborez iz doba talijanske renesanse XVI stoljeća, baroka XVII stoljeća, te francuski u stilu Luja XVI, dva originalna perzijska tepiha i biblioteku od 500 knjiga, uglavnom iz oblasti likovnih umjetnosti.

Donacija Envera Krupića, kao izraz *ex speciali gratia*, prema Bihaću i Bihačkoj krajini, dar je vrijedan pažnje, poštovanja i iskrene zahvalnosti. Zakonsko-pravna regulativa oko preuzimanja, održavanja i čuvanja, te načina muzejsko-galerijske prezentacije i najzad vlasništva donacije, riješit će se putem valjanog ugovora između Regionalnog muzeja Pounja i Envera Krupića.

Uporedo sa ovim, u toku je akcija da se prikupi oko 40 drugih djela Envera Krupića, koja su u vlasništvu preduzeća i privatnih lica. Pretpostavlja se da bi ih vlasnici ustupili jednoj galeriji regionalnog značaja.

Najprije se prišlo izradi stručnog elaborata. Taj posao uspješno je obavio dr. Krešimir Ižaković, muzejski savjetnik Muzeja I. zasjedanja AVNOJ-a. U izradi elaborata, on je pošao od donatorove želje, da se projektira i sagradi novi galerijski objekt, što je onda bitno uticalo na koncepciju elaborata, širinu zahvata i problematiziranje osnovne ideje arhitektonsko-urbanističkog i kulturno-istorijskog i spomeničkog fundusa aglomerata Bihaća. Slijedeći ovu logiku, apostrofirana je misao da sve ono što je novo i od potrebe gradu, on će prihvatiti i ugraditi u svoje tijelo, samo ako to novo ne negira postojeće, tradicionalno i spomeničko, nego ga u duhovnom i materijalnom smislu nadopunjuje, bogati i oplemenjuje, stvarajući na taj način riznicu trajnih i funkcionalnih vrijednosti grada.

Djelatnost Galerije, predstavljena je u optimalnoj organizacionoj formi, s obzirom na njezin izložbeni i radni prostor, te s obzirom na naučni, stručni i pomoćno-tehnički kadar. Autor je u novoj zgradi predvidio i prostor za neke stručne službe, koje nedostaju bihačkoj